

Дніпровський завод біля села Кам'янського, де за рік до початку Першої світової війни вже проживало 8 тис. поляків⁶.

У Катеринославі перші поляки з'явилися в 1870-х роках. В 90-х роках їх налічувалося понад 3,4 тис. чол. - переважно робітників та ремісників. А на 1914 р. в цьому місті проживало вже майже 10 тис. поляків. У Харкові кількість польського населення зростає з 4 тис. у 1897 р. до 7 тис. – у 1909 р. У Миколаєві, Маріуполі, Сімферополі мешкало понад 3 тис. поляків у кожному, у Севастополі – 2 тис., у Херсоні – понад 1,2 тис. поляків.

Особливо інтенсивно польське населення збільшувалося в Одесі. У першій половині XIX ст. серед одеських поляків помітне місце посідали родовиті аристократи. Однак після скасування кріпосного права магнати тут дещо втратили свій вплив, і тому в Одесі серед польської еміграції стали все більше задавати тон, представники інтелігенції. В міру того, як Одеса стрімко зростала як промисловий і торговий центр, сюди спостерігався вплив поляків у пошуках роботи в різних установах, школах, в торгівлі та на промислових підприємствах.

У 1892 р. в Одесі проживало 13,9 тис. поляків. За кількістю їх у містах імперії Одеса посідала тоді друге місце (після Петербурга). За переписом 1897 р. в Одесі проживало 17,4 тис. поляків – близько 4% від усього населення міста, у 1909 р. – 24 тис., а напередодні Першої світової війни (в 1913 р.) – близько 26 тис. поляків⁷.

Отже, під час перебування польської етнічної групи на Півдні України римо-католицька церква великою мірою вплинула на збереження мови, культури та традицій поляків, допомогла сконсолідуватися у боротьбі за свої етнічні права. Етнорелігійний чинник сприяв збереженню польської ідентичності та культурному розвитку в Південній Україні. Піднесенню римо-католицької церкви сприяла державна політика, яка стимулювала і заохочувала переселення нових заможних родин з Польщі до України. Кошти, які вони надавали, йшли на розвиток церкви та культури в регіоні. Додаткові фінансові вливання отримувала й економіка Півдня України.

¹ Гентош Л. Католицька церква та становлення української державності (1917–1923 рр.) // Другий Міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення. Історія. Ч.2. – Львів, 1994. – С. 19-22.

² Саганова Неля. Летопись римско-католической церкви в Республике Молдова. 1987-2002./ ANALETKA catholiza.1. Chisinau. 2005.- Режим доступа: www.bessarabia.ru/biseriza7.htm.

³ ДАОО. – Ф. 628. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк.3.

⁴ Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. XX ст. – К., 1994. – 74 с.

⁵ Задворный В., Юдин А. История католической церкви в России. – М., 1995.

⁶ Історія релігії в Україні: у 10-ти т.- Т.4. Католицизм // За ред. П. Яроцького. – К.: Світ знань, 2001. – 598 с.

⁷ Ковальчук А. Територіальна динаміка римсько-католицької церкви в Україні // Історія релігії в Україні – Т.1. – Львів.: Логос, 1999. – С.166.

УДК: [94(477.83/.86):323.13]“1900/1914”

© Віталій Гайсенюк (Чернівці)

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ РУСОФІЛЬСТВА: ВІД СТАРОРУСИНСТВА ДО МОСКВОФІЛЬСТВА

У статті висвітлено питання еволюції світогляду русофільського руху на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX ст. Автор звернув увагу на декілька аспектів проблеми, а саме – ідейну трансформацію культурницького старорусинства у політичне москвофільство та історичні причини цього процесу.

Ключові слова: русофільство, москвофільство, старорусинство, Д. Марков, Д. Вергун, О. Мончаловський, І. Наумович.

В. Гайсенюк

Эволюция идеологии русофильства: от старорусинства к москвофильству

В статье освещен вопрос эволюции мировоззрения русофильского движения на западноукраинских землях в конце XIX – в начале XX в. Автор обратил внимание на несколько аспектов проблемы, а именно – идейную трансформацию культурного старорусинства в политическое москвофильство и исторические причины этого процесса.

Ключевые слова: русофильство, москвофильство, старорусинство, Д. Марков, Д. Вергун, О. Мончаловский, И. Наумович.

V. Haiseniuk

The Evolution of Ideology of Russophilism: From Old-rusynstvo to Moscowphilism

The article deals with the problem of evolution of Russophile Movement in West Ukraine at the end of XIX – in the beginning of the XX century. The author paid attention to some aspects of this problem, namely – ideological transformation of a cultural russophilism in a political moscowphilism and historical reasons of this process.

Keywords: russophilism, old-rusynstvo, moscowphilism, D. Markov, D. Verhun, A. Monchalovskyy, I. Naumovychyio

Русофілство як світоглядно-політична течія українського життя Галичини ще з середини XIX ст. поступово набувало усе більшого впливу на громадське життя краю. Межа XIX–XX ст. стала знаковою в розвитку цього руху: відбулася його радикалізація, еволюція ідейної платформи від культурницьких до політичних вимог. Чому це сталося та, взагалі, який вплив на тогочасне українське суспільство Галичини, націотворення та розвиток політичної думки мали ідеї русофілства-москвофілства? Як потрібно його оцінювати? Все це обумовлює наукову, а також, з огляду на сучасні події (ідея “русского мира”), суспільну **актуальність** даного явища в історії України. Адже світоглядний аспект москвофілства належить до однієї з тих тем, вивчаючи які, сучасний український історик мимоволі буде відповідати на питання, що постали перед нинішнім поколінням.

Відтак, ми маємо на **меті** дослідити на основі джерельного та історіографічного матеріалу еволюцію ідеології старорусинства у москвофілство (як двох гілок загального явища русофілства) на зламі XIX – XX ст. у контексті ідейних та організаційних змін руху. У зв’язку з цим перед нами постають такі **завдання**, як з’ясування характерних особливостей світогляду старорусинської та москвофілської течій та простеження історичної обстановки, на тлі якої відбувалася еволюція ідейної платформи русофілів.

Хронологічні рамки досліджуваного явища – від передкінця XIX ст. (панування в політичній думці старорусинства) до Першої світової війни (остаточне утвердження москвофілства).

Питання еволюції ідеології русофілського руху доволі повно висвітлене у сучасній українській **історіографії**. Серед сучасних авторів наукових статей з цього питання варто відзначити О. Аркушу, М. Мудрого, С. Макаручука, І. Орлевич, У. Уську. Ґрунтовно, з опорою на документи, автори намагалися простежити еволюцію ідейних основ русофілства на тлі історичних обставин того часу, з’ясувати основні світоглядні стовпи старорусинської та москвофілської течій і показати, чому у суспільно-політичному житті західноукраїнських земель перша поступилася місцем другій.

Безперечно корисними для нас є праці сучасників подій – М. Андрусика, І. Кривецького, Л. Цегельського, М. Лозинського, І. Франка. Саме вони чудово показують бачення очевидцями подій глибинної суті ідейних перетворень, що сталися у русофілському русі на зламі XIX–XX століть.

Та все ж суб’єктивність авторів різних періодів спонукала нас звернутися до **джерельної бази** досліджуваного явища, що міститься у ЦДІАУ в м. Львові, ЦДІАУ в м. Києві, РДІА, ЛННБ АН України у м. Львові, НБ ім. Вернадського у м. Києві. Також ми використовували українську публіцистику початку XX ст. та праці цілої плеяди галицьких поборників російської ідеї, присвячені Галичині.

Русофілство на західноукраїнських землях у своєму розвитку пройшло етапи функціонування старорусинства і москвофілства. Для того, щоб краще зрозуміти різницю між цими течіями, варто порівняти їх ідеї.

Старорусинство чудово охарактеризував у одному лише реченні тогочасний публіцист Л. Цегельський: “Залицяючи ся до Росії і до Австрії, до св. Синоду і до Ватикану рівночасно та плекаючи в суспільно-політичній сфері “колтунський” консерватизм, в культурній – попівський патронат, а в національній “староруськість” wraz з “тисячелітним етимологическим правописанієм” і “твердоруским язичієм” як прикметами сеї “старорускості”, голосило воно вправді теоретично свою єдність з «великим, руским міром від Тиси до Камчатки»¹.

Національні погляди старорусинів виходили з розуміння українців як окремого “племені” в єдиному “руському” народі. Ступінь окремішності по-різному оцінювався різними діячами (від визнання відособленості до її заперечення), однак більшість із них не ототожнювала поняття “руській” (русин) і “росіянин”. Пунктом історичного відліку, а разом з тим – предметом гордості виступала для старорусинів Київська Русь. Зв’язок Галичини із Річчю Посполитою, на їх думку, мав насильницький, а не правовий характер. Світоглядно-політичним маніфестом старорусинів прийнято вважати статтю І. Наумовича “Погляд у майбутнє” (1866), у якій автор стверджує, що “Русь Галицька, Угорська, Київська, Московська, Тобольська та ін. під етнографічним, історичним, лексичним, літературним, обрядовим кутом зору – одна й та сама Русь”². Він намагався подолати домінуючу тоді серед руської інтелігенції Галичини концепцію окремішнього розвитку галицько-руського народу, переконуючи у необхідності включення галицьких “рутенив” у ширший всеруський (не російський) національний простір. Знайомство з російською мовою та літературою, на думку старорусинів, повинно було дати малоросам “духовну їжу” і підтримати «нас культурною силою в боротьбі за права нашого народу, за його існування і розвиток»³. Цілісність русофілського світогляду забезпечували два стовпи – церква і мова. Щодо першої, то вона не обов’язково мала бути православною, головним був обряд – східний. Русофіли наполегливо захищали етимологічний правопис як засіб зв’язку з церковнослов’янською мовою та заперечували фонетичний. У політичній площині проросійські симпатії поєднувалися з

гарантією австролялізму. Панрусизм для старорусинів був тією ниткою, яка зв'язувала теперішнє з минулим і визначала напрям у майбутнє. Загалом, світогляд старорусинів можна позначити як “традиціоналістський” з виявом “пограничної свідомості”.

Два стовпи склали основу й надавали цілісності русофільському світоглядові: церква і мова. “Славно-русская Церковь” упродовж віків була, на думку старорусинів, берегинею “русской народности” в Галичині. Забезпечувала не лише синтез слов'янського і руського елементів, але й консолідувала всеруський простір. Галицьких русофілів анітрохи не бентежила приналежність до греко-католицької, а не до православної церкви. Головним для них був обряд. Традиціоналістський світогляд зумовлював ревний захист русофілами етимологічного правопису⁴. Їм здавалося, що відмова від нього і перехід на фонетику зламає історичну традицію, буде невиправданим відреченням від історично-культурних надбань.

Що ж до власне москвофілів передодня Першої світової війни, то, за словами Л. Цегельського, “в діяльності і в енуціяціях сеї фракції звучить безперечно щось нове, досі в Галичині невидане – се свідомий і консеквентний, російський націоналізм”⁵. Історик відзначав (у 1910 р.), що москвофіли здобули домінуючу позицію над старорусинами. Під впливом російського націоналізму галицьке москвофільство змінилося на “галицьку експозитуру російської культури», тобто, змінилася суть русофільського руху. У своїх бурсах, пансіонах, інтернатах, приватних школах, через пресу, клуби та пам'ятні концерти москвофіли виховували сотні і навіть тисячі хлопців та дівчат як російських інтелігентів.

Л. Цегельський дуже яскраво вказав на різницю між старокурсниками і новокурсниками: “Українська пісня і поезія лунала по їх [старорусинів] домах і товариствах; українську мову – хоч зазначену старославянщиною, польонізмами і русицизмами – вживали вони в своїх публичних виступах; інтереси українського народу... вважали вони регулятором своїх відносин до Поляків та ставали в різкій опозиції до них, Українців вважаючи своїм союзником против спільного, західного ворога. Зовсім не те з неомосквофільством. Культурно, духовно і мовно об'єднане з російською суспільністю, і бодай усею силою пари змагаюче до такого об'єднання з істиноруским відломом великоруського народу, та політично задивлене лише в ідеали великоруського націоналізму і великоруської державности – неомосквофільство вповні нехтує все, що лиш пригадує особливості українського етнічного типу та в політичній життю водить ся лише інтересами великоруської державности”⁶.

Історик С. Томашівський так оцінював трансформацію москвофільства напередодні Першої світової війни: “глюорифікація старого православ'я й величчя російської сили й її успіхів переміняли ся поступенно, в міру заострювання суперечностей між Росією і Монархією, найбільше по 1908, у відкриту й підпільну акцію в напрямі релігійної апостазії, державної зради і військової шпіонажі, яка тисячними нитками обмотувала щораз більше нещасний край”⁷.

Політичні реалії кінця XIX ст. змушували старорусинів відійти від архаїчності поглядів, окреслити чітку політичну програму і національні погляди та більше не розриватися у прихильності до російського культурного середовища та австрійської влади. Це зумовило переформування русофільства: частина його прихильників перейшла на проукраїнські позиції (це було досить логічно, адже більшість учасників цього руху була або політично аморфною, або симпатизувала українському рухові, однак керувалася впливовою проросійською верхівкою партії), інша частина зайняла яскраві москвофільські позиції, додавши до ідеї культурної єдності російського світу ще й політичний аспект. І якщо старорусинство відіграло певну позитивну роль у галицькому житті другої половини XIX ст., стримуючи полонізацію, то москвофільство межі XIX-XX ст. мало відверто деструктивну роль у суспільно-політичній думці західноукраїнських земель, домагаючись реалізації національної ідеї іншої держави – Росії. Ця мета москвофілів абсолютно суперечила політичним прагненням нового, свідомого покоління в українському державницькому русі.

Однією з характерних ідейно-моральних рис галицького москвофільства було прагнення протиставити російську культуру і літературу українській, російських діячів українським. Москвофіли не вважали українську культуру самодостатньою (відставання української професійної культури і літератури визнавали і в українофільському середовищі), й усвідомлювали, що галичани навіть у з'єднанні з малоросами, перебуваючи на нижчому щаблі соціально-культурного розвитку порівняно зі своїми недружніми польськими сусідами чи іншими конфронтуючими народами, не в силі подолати витворений історією розрив і приречені на ще більше відставання⁸, а ознаку самостійної нації, на їхню думку, потрібно доводити в першу чергу оригінальними творчими досягненнями в культурно-національному відношенні. Доки цього немає, “загальноруська” національна ідея матиме широкі можливості. Тому, з метою протистояння полонізаційним впливам та відмежування від інших конфронтуючих народів

москвофіли проголошували свою культурну спорідненість з Росією та обговорювали спільне історичне минуле⁹. Будь-які інші орієнтири, на думку лідера новокурсного москвофільського руху В. Дудикевича, – це “безумовне служіння Риму, тобто католицтву, уряду і західній цивілізації”, а це “нам загрожує небезпекою перестати бути “руськими” і зробитися поляками, а вже потім, разом з ними, звичайно, німцями”, тобто стати частиною іншої цивілізації.

Під час Першої світової війни ідеологічні орієнтири москвофілів набули окресленого політичного звучання – державність і державну приналежність галичан (галицько-руських і малоросів) москвофіли-новокурсники визначили термінами “Росія” і “російський”. Терміни “Русь” і “руський” служили для визначення нації і національної приналежності, поняття “білоруський”, “великоруський” і “малоруський” – основних національних різновидів (народів). Відповідно до цих ідеологічних установок москвофіли здійснювали свою політичну діяльність і складали свої політичні документи (відозви, меморандуми та ін.). Змін у політичній долі Галицької Русі вони очікували лише від державної Росії.

На думку історика І. Орлевич, консерватизм, прив’язаність до середньовічних релігійних, культурних і політичних традицій перешкоджали русофілам сприймати нові віяння часу і обрати модель модерного націотворення подібно до моделі народовців¹⁰.

Отже, бачимо, що ідея русофільства на галицькому ґрунті на різних історичних етапах мала різний зміст, відмінні акценти. Багато виявів цієї суспільно-політичної течії, зокрема в поглядах на історичне минуле українського народу, у вимогах етимологічного правопису, навіть у закликах оволодівати досягненнями російської культури і літератури мали своїм джерелом внутрішні галицькі причини, викликані насамперед відсталістю краю та суб’єктивним прагненням частини громадських та культурно-освітніх діячів подолати ту відсталість прискореним чином.

На нашу думку, доцільно розглянути ідеологію москвофільства власне у працях ідеологів цього руху – Д. Маркова, О. Мончаловського, Д. Вергуна та ін.

Дмитро Андрійович Марков (1864 – 1938) народився у с. Грушів Дрогобицького повіту. Він закінчив німецьку гімназію у Львові та богословський факультет Львівського університету, у Іннсбруці отримав ступінь доктора юридичних наук. Був депутатом Галицького сейму і Австрійського парламенту. Маркова можна вважати одним з головних представників (поряд з Дудикевичем) молодого покоління галицьких москвофілів¹¹.

У своїй праці “Російська і українська ідея в Австрії” (1911) Д. Марков розповідає про історію західноукраїнських земель від часу їхнього включення до Польщі. Він вказує на мету діяльності русофілів: “Ми вважаємо своїм завданням, своєю метою бути піонерами культури, посередниками між західними слов’янами і Росією, піонерами австрійської держави, здебільшого заселеної слов’янами західними і південними. Нам належить з часом, при розвитку торговельних зносин Австрії з Росією, видатна роль. Назвати цю культурно-політичну роботу панрусизмом було б не тільки ганебно, а й політично недалекоглядно”¹².

Марков справедливо наголошує про значний внесок і вплив “малоруських” просвітителів XVII – XVIII ст., письменників та науковців на розвиток Росії і на основі цього робить висновок, що “...не можна відокремити суто російську культуру та літературу від малоруської або білоруської”¹³.

Звідси стає зрозумілим, чому у творі Маркова дуже багато спірних думок. Наприклад, він не допускає навіть можливості існування української мови: “Текст цього гімну [“Ще не вмерла Україна”] нового політичного напрямку в Галичині [українофіли] був записаний не відповідно до загальноприйнятих в Росії етимологічних правил правопису, але зовсім іншим способом, дуже скороченим і зручним для молоді внаслідок вчиненого усунення граматики: “пиши так, як ти кажеш, а кажи, як ти чуєш” – був девізом тодішніх галицьких педагогів, які старанно займалися політикою і пропагандою. Навіть газети у Львові прихильно ставилися до цього нового принципу; вони також стали користуватися не колишньою російською мовою із загальноприйнятою орфографією, а латинським алфавітом, або так званою малоросійською фонетикою”¹⁴. Нема у Маркова і окреслених територіальних рамок проживання українського народу: “Найвидатніші [російські] літературні пам’ятки і твори середніх віків з’явилися в так званій тепер Малоросії”¹⁵.

Західноукраїнські землі, за версією Маркова, ніколи не знали української мови: “Давно пора сепаратистам, так званим українцям, тобто русофобам, відмовитися від наміру штучно і насильно ввести і поширити в Галичині південноросійську малоруську мову. Ця мета ніколи не буде мати реального успіху, а якщо б вона і була досягнута, відбулося б справжнє стовпотворіння Вавилонське: якщо малороси, що знаходяться під віковим ярмом польських магнатів, клерикалів та іноземців, і відвикли від російської мови, то так само чужою і незрозумілою для народних мас в Галичині, особливо для горян,

для буковинців або угорських малоросів, є і південноросійська малоруська мова”. І на основі цього Марков упевнено стверджує: “Внаслідок цього всякий галичанин, чи то освічена людина, чи інтелігентний селянин, стане завзято всіма силами протидіяти спробам українізувати Галичину”¹⁶.

На прикладі мовно-діалектної ситуації у Німеччині Марков судить про належність “малорусів” до російського народу: “Не 8 чи 16 різних діалектів поставили просвіту в Німеччині так високо і ошчасливили весь світ німецькою культурою, але, навпаки, єдність літературної мови”¹⁷. Тобто, за Марковим, на основі однієї лише сумнівної єдності мови можна стверджувати про наявність єдиного народу. При цьому Марков не враховує такі фундаментальні речі, як менталітет народу, матеріальна та духовна культура, шлях історичного розвитку тощо.

Ось як Марков пише про Т.Г. Шевченка: “Внаслідок відсутності у нього глибокої всебічної освіти і твердих принципів, він не зумів виробити правильних поглядів на державний та світовий устрій, тому він часто впадає в суперечності з самим собою і в постійні колізії з законами ... Ідеї [Шевченка], на жаль, взяли переважно помилковий напрям. З цього часу на росіян починають дивитися тільки як на грубих самодурів або чиновників, все погане стало приписуватися зазвичай з цього часу великоросам-москалям. Словом, у Галичині став помалу розвиватися і нарешті звив собі міцне гніздо антиросійський сепаратизм, так званий “українофільський рух”¹⁸.

З негативної точки зору, окрім Шевченка, Марков показує і письменника П. Куліша (зображується як Юда, як продажний письменник Панко Куліш), кардинала С. Сембратовича (“втратив загальну повагу до себе”, його стосуються слова “нетерпимість і політичний тероризм”), професора О. Барвінського (“народ зненавидів його”, “політично мертва людина”) та ін.

Щодо українофільського руху, на думку Маркова, то “ця нова течія проникла в Галичину [завдяки творам Шевченка] цілком вчасно. Русофільство було в Австрії досі керівною програмою діяльності, гаслом для всієї малоросійської інтелігенції”¹⁹.

Якщо вірити Маркову, то у другій половині XIX ст. в Галичині та Буковині під владою русофілів перебував “завдяки діяльності демократа Наумовича, високоінтелігентний, освічений народ”²⁰.

Жодним словом Марков не згадує про греко-католицьку віру, називаючи її вірян скрізь по тексту “православними”. У цьому та інших моментах твору визначного москвофіла проглядається підтасовка історичних фактів під необхідну теорію. “Таким видається мені розвиток російської та української ідеї в Галичині з державної та політичної точок зору”, – говорить Марков, а далі по тексту переконує: “...буду дотримуватися *об’єктивного* методу викладу”. Очевидно, що автор подає свою *суб’єктивну* думку як *об’єктивні* реалії. Не вказуючи в багатьох важливих місцях роки, Марков намагається розширити хронологічні рамки того чи іншого явища. “Незважаючи на ці підступи ворогів, русофілам вдавалося виходити у Відні переможцями з усіх наклепницьких доносів”²¹ (коли?).

У 1915 р., в розпал російської окупації західноукраїнських земель, у Петрограді було видано брошуру іншого визначного москвофіла Д. Вергуна “Що таке Галичина?”. Автор подає коротку історію Галичини, значну увагу приділяє релігійній ситуації, одним з визначальних критеріїв належності західноукраїнського населення до російського народу ставить дотримання східного обряду. Книга переповнена різноманітними “реверансами” в бік Росії, постійно підкреслюється “російськість” усього в Галичині, у Карпатах тощо. Програму українського руху Вергун називає “мазепинством” – “з його сміливими намірами залучити на бік Австрії малоруське населення нашого півдня”²². В кінці книги Д. Вергун висловлює дуже суперечливу думку про те, що народні маси Галичини, “як росіяни, так і поляки, поставилися з повною довірою до нової російської влади”. “Давня Галичина возз’єднається тепер навіки з Росією”²³, – робить висновок Вергун.

Книга О. Мончаловського “Становище і потреби Галицької Русі”, “дивним чином” видана у Москві у тому ж таки 1915 р., була написана також у дусі радикального москвофільства. Слідуючи москвофільській ідеології, автор значну увагу приділив релігійним відносинам у Галичині, не оминув увагою і політичне та економічне питання, висвітлюючи нещасне становище “русского” народу в Галичині. Щодо українофільської пропаганди, то Мончаловський відзначив, що вона формує “анти-руську Русь” і “тісно пов’язана з соціалізмом”²⁴. Знову ж, Мончаловський, як і інші москвофіли, висловив хибну думку про те, що австрійський уряд і *поляки* “наполегливо підтримують національний сепаратизм галицьких українофілів і для справи його пропаганди ... дають таємно або явно значні суми”²⁵. Це суперечить віковій позиції польських політиків щодо українського руху та реальним цифрам австрійських видатків на національний розвиток русинів, які були в десять разів меншими у передвоєнний період від аналогічних для поляків. Пропагандистський характер праці доводять численні інші відверто неправдиві факти, як-от що “руське населення Галичини, особливо ж російське селянство, загалом – русофільське. Грамотна і освічена частина населення – свідомо, а неграмотна –

стихийно-русофільська... Руське населення усіма своїми думками схиляється до Росії і до російського в ній народу, сподівається на її допомогу і чекає від неї порятунку”²⁶. Мончаловський майже епохальним значенням наділяє Руську народну партію (яка, до речі, так і не змогла створити організованої політичної структури).

Отже, твори реакційних москвофільських ідеологів у світоглядному ракурсі сповнені впевненості у російському характері західноукраїнських земель, ненависті до українського руху та австрійської влади і сподівання на включення Галичини, Буковини та Закарпаття до “матері-Росії”. У плані ж науковості ці розвідки про становище Галичини повсюдно містять дуже суперечливі, украй суб’єктивні та відверто брехливі факти на догоду російському рухові, а тому концептуально примітивні. Однак напередодні Першої світової війни та на її першому етапі вони мали важливе значення для обґрунтування та виправдання в очах українського населення конкретних заходів москвофілів, їх антиавстрійської діяльності та російської окупації західноукраїнських земель

¹ Цегельський Л. З австрійської України: (Галицьке москво-во в ост. його фазі) // ЛНВ. – 1910. – Т. 50. – С. 391.

² Андрусак М. Нариси з історії галицького москвофільства ... – С. 22.

³ Андрусак М. Вказана праця. – С. 34.

⁴ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. – Львів, 1999. – С. 245.

⁵ Цегельський Л. Вказана праця. – С. 401.

⁶ Цегельський Л. Вказана праця. – С. 402.

⁷ Томашівський С. Галичина. Політично-історичний нарис з приводу світової війни. – Б.М. – 1915. – С. 28.

⁸ Макаруч С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї // Вісник Львівс. ун-ту. Серія іст. – Вип. 32. – Львів, 1997. – С. 95.

⁹ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 182. – Оп. 1. – Спр. 626. – Арк. 6.

¹⁰ Орлевич І. Галицьке русофільство під час Першої світової війни. [pdf-файл]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_Gum/2011_10/24.pdf.

¹¹ Ваврик В. Краткий очерк галицко-русской письменности. – Лувен, 1973. – С. 59.

¹² Марков Д. Русская и украинская идея в Австрии (Свободный перевод с немецкого) / Сост. А. Гагатко. – Львов: Изд. А. Гагатко, 1911. – С. 26.

¹³ Марков Д. Вказана праця. – С. 21.

¹⁴ Марков Д. Вказана праця. – С. 14.

¹⁵ Марков Д. Вказана праця. – С. 17.

¹⁶ Марков Д. Вказана праця. – С. 23.

¹⁷ Марков Д. Вказана праця. – С. 28.

¹⁸ Марков Д. Вказана праця. – С. 15-16.

¹⁹ Марков Д. Вказана праця. – С. 18.

²⁰ Марков Д. Вказана праця. – С. 19.

²¹ Марков Д. Вказана праця. – С. 21.

²² Вергунь Д. Что такое Галиция? // Второе исправленное и дополненное издание. – Петроград, 1915. – С. 62.

²³ Вергунь Д. Вказана праця. – С. 64.

²⁴ Мончаловский О. Положение и нужды Галицкой Руси. Русская и украинская идея в Австрии / Д.А. Марков. – М.: Прогрессивное изд-во А.С. Дзюбенко, 1915. – С. 24.

²⁵ Мончаловский О. Вказана праця. – С. 26.

²⁶ Мончаловский О. Вказана праця. – С. 27.

УДК: 94(477.8)“19”(092)

© Микола Гуйванюк (Чернівці)

МАРКО ЧЕРЕМШИНА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

У статті мова йде про вплив творчості Марка Черемшини та його особисту участь у ширенні української національної ідеї серед українського селянства Галичини й Буковини. Показано його взаємини з культурно-освітніми товариствами, які в той час діяли у краї.

Ключові слова: Марко Черемшина, українська національна ідея, Віденська “Січ”.

Н. Гуйванюк

Марко Черемшина в українском національном движении конца XIX - начала XX в.

В статье речь идет о влиянии творчества Марка Черемшины и его личном участии в распространении украинской национальной идеи среди украинского крестьянства Галиции и Буковины. Показано его взаимоотношения с культурно-образовательными обществами, которые в то время действовали в крае.

Ключевые слова: Марко Черемшина, украинская национальная идея, Венская “Сич”.

М. Guyvanyuk

Marco Cheremshyna in the Ukrainian National Movement in Late Nineteenth – Early Twentieth Century